

טוב, אז א... ככה... מה אני אגיד לכם?

על קשרים ריקים בלשון המדוברת

מולדת ללשון הדיבור בכלל, הרווחת בסרב קובעי הטעם בתרבות שלנו. מנסחת המבט של נדרמות לשון הכתב, הקשרים הריקים פוגז עם ברזף היסטורי ונראים כגמגום של דוברים לא מיומנים, כביכול. יתרה מזאת: חלק גדול מהקשרים הריקים הם קולות "חסרי צודה", כלומר: חסרי מבנה דקדוקי מקובל לפי אמות המידה של לשון הכתב, ואף אינם מילים מוכרות במילוק. לכן אין מתייחסים אליהם כיסודות לשוניים לגר סימיים. היחס ללשון הדיבור והמודעות לעקרונותיה מתבטאים בין השאר באופן עיצוב הדיאלוגים בסמינרים ובדרמה של אותה תרבות. בשאלת מקומם של יסודות מלשון הדיבור בספרות העברית, וביניהם מעמדם של הקשרים הריקים, נרחב באחת השיחות הבאות.

מרבנים נמקומותינו, הם זוכים לקיתונות של ביקורת ולעג. קהילות לשוניות נבדלות זו מזו במידה ניכרת במגוון הקשרים הריקים שלהן, בשכיחות יסודות אלה בדיבור, ובאופן השימוש בהם. תחום זה הוא נושא מעניין למחקר-תרבותי משווה על התנהגות לשונית-תקשורתית בתכונות שונות. בעברית, שהיתה ענייה בקשרים ריקים מרובים, בשל צעידתה כלשון מדוברת, ניכרות ברוד האחרון התמלאות והתגוננות של רפרטואר הקשרים הטבעיים, שאינם קשרים שאולים או מתורגמים משפות זרות, שפות שדוברי העברית באו במגע אתן. זהו תהליך קבוע ובריא, שהוא חלק מהתפתחותה והתגמשתה של העברית החיה. המודעות הנמוכה לתפקידם של הקשרים הריקים, או ההסתניגות מהם, נובעת מגישה

תיחה נוסח "טוב, אז א... ככה... מה אני אגיד לכם?" נראית בלתי מתאימה למאמר כותב, אך היא אופיינית מאוד ללשון מדוברת בשיתה חיה. הדובר לוקח את רשות הדיבור, או שומר על תודו בדיבור, באמצעות השמעת קולות, או מלים, או צירופים ומשפטים לא מתוכננים, מעין יסודות מהוססים ריקים ממשמעות, שגם אם אינם ברורים ומארגנים, ואינם מתייבנים לתוכן ספציפי, יש להם חשיבות רבה בתקשורת מדוברת. אנשים אינם מודעים ברוב כלל לכך ששרחם משופעת ביסודות לשוניים הגומלאים חללים כשטף הדיבור, כגון: אה, אהמ, מממ, נו, בעצם, למעשה, טוב, אז, ככה, כזה, כאילו, בסדר, תראה, מה אני אגיד לך, או את שומעת? ועוד ועוד.

ליסודות כאלה, מעין יסודות מקשרים בשריחה (בלשון המקצועית הם נקראים "קשרים ריקים" או "מלות חלל"), עשויים להיות תפקידים תקשורתיים שונים: הם מאפשרים לדובר לדרווח זמן למחשבה, עניין חיוני למרי בשריחה הספונטנית; הם מאותתים למשתתפים בשריחה שהדובר שומר עדיין על תודו הדיבור שלו, גם אם לא הוסיף לה תכנים חדשים; הם עשויים לשמש סימן לרצונו של הדובר לקחת את רשות הדיבור. נוסף על כך, הם משמשים תמריצים למעבר מנושא לנושא נשחה, כך שבעזרתם מפוענח הרצף השוטף של השיחה כמבנה בעל חלקים ומעברים.

משמעותם המילונית של הקשרים הריקים אינה רלוונטית, ולעתים בלתי מתאימה כלל, לסיטואציה של השיחה. אם יאמר אדם לבת-שיחה: "טוב, אני מבין שאת רוצה להיפרד ממני", אין המלה "טוב" בדבריו אלה משמשת כמשמעותה המילונית המקובלת כנראה חיוני לציון אובייקט כלשהו. אם יאמר: "יש לי... ככה... חשק לקפוץ אליה", אין המלה "ככה" בדבריו משמשת כמלה-תדומת להשוואה, לפי משמעותה המילונית המקובלת. גם המלים "כזה" ו"כאילו", הרווחות כל כך בלשון הדיבור, בעיקר בקרב בני הנוער, משמשות לעתים קרובות כקשרים ריקים - מלות חלל המאפשרות לדובר לדרווח זמן, לחפש את הניסוח המתאים, וגם לסייג את הנאמר במידות שונות של הסתייגות. תרומת חיוניותם של הקשרים לשיחה הספונטנית, ליניחות ולחופשיות שלה, אולי תוציא את הדוח ממפרשי המגנים החדשים של הקשרים מסוג "כזה" ו"כאילו" בעברית המדוברת.

בלשון המדוברת, יסודות לשוניים במבנים דקדוקיים שונים ובמשמעות מילונית שונות נהפכים לקשרים ריקים, בתהליך של ריקון (חלקי או מלא) מתוכן, ואין לבדוק את תפקידם רם בשיתה לפי תוכנם המילוני. תפקידם התקשורתי המרכזי, כאמור, אינו תפקיד של מסירת אינפורמציה, אלא תפקיד תקשורתי חיוני של "ציתת קשר ושמירה על קשר בין המשתתפים. והנה, למרות חיוניותם של הקשרים לשיחה הספונטנית, המודעות אליהם בקרב הדוברים, או בקרב מורים לשפת או חוקרי הלשון - נמוכה ביותר. הם אינם רשומים בשיוונים, אינם נלמדים בין נושאי הלימוד של שפה זרה, וכמעט שאינם נחקרים עלידי חוקרי לשון. מצד בעלי הגישה הנורמטיבית ללשון, וכאלה

GOETHE-
INSTITUT JERUSALEM

מכון ליר בירושלים
THE VAN LEER JERUSALEM INSTITUTE
معهد فان لير في القدس

Invite the public to an international conference on

Nietzsche in the Twentieth Century: A Tribute from Jerusalem marking the centenary of his death

Sunday - Tuesday, 31.12.2000 - 2.1.2001
at the Van Leer Jerusalem Institute, 43 Jabotinsky St., Jerusalem

Sunday, 31.12.2000
Opening Key Lectures (20.00-22.00)

Eric Blondel, *Is Nietzsche the Untimely of Any Use Today?*
Avner Hanani plays music by Nietzsche; Introduction by Avi Hanani
Richard Schacht, *Nietzsche's Prelude to Philosophy's Future*

Monday, 1.1.2001
First Session (11.00-13.00)

Rachel Shihor, *Nietzsche: A Message to the Centuries to Come*
Werner Stegmaier, *Nietzsche's Doctrines, Nietzsche's Signs*

Second Session (15.00-17.00)

Berel Lang, *Misinterpretation as the Author's Responsibility:*
Robert Wistrich, *Friedrich Nietzsche: A "philosemitic" Antichrist?*

מושב שלישי-בעברית (19.00-22.00)

יעקב גולומב, *ניסוח כירושלים*
מוקי צור, *חלוצים קוראים ניסוח*
שלמה אהרונוסון, *ניסוח: הפרוש שמאלה מברדיצ'בסקי ועד בן-גוריון*

Tuesday, 2.1.2001
Fourth Session (10.00-13.00)

David Ohana, *Nietzsche and Jewish Theology - the Case of Hillel Zeitlin*
Hanswalter Staebli, *Nietzsche and Christian Theology - the Case of Karl Barth*
Eli Eilon, *Nietzsche's Aesthetics of Abundance*

Fifth Session (15.00-18.00)

Tracy B. Strong, *Nietzsche's Project of Cultural Revolution*
Richard Schacht, *Nietzschean Cognitivism*
Yirmiyahu Yovel, *The Core Reversal in Nietzsche's "Revaluation of Values"*

To obtain the program please call 02-5605216